

Kamil Zajączkowski

PARTNERSTWO CZY RYWALIZACJA? STOSUNKI CHRL-UE U PROGU XXI W.

Unia Europejska i Chińska Republika Ludowa u progu XXI w. są jednymi z najważniejszych aktorów we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Jednocześnie relacje między nimi nabierają od lat 90. XX w. dynamizmu i „nowej jakości”. Istotne znaczenie ma dla Unii nie tylko jej polityka wobec państw europejskich i Stanów Zjednoczonych, lecz także – w coraz większym stopniu – wobec krajów azjatyckich. UE ma świadomość, iż stabilność i znaczące wpływy Europy w stosunkach międzynarodowych zagwarantować można tylko, m.in., w warunkach stabilnych i przewidywalnych Chin. Pekin natomiast – dążąc do budowania pozycji mocarstwowej – wiąże duże nadzieje z rozwojem stosunków z Brukselą. Europejski kierunek polityki zagranicznej pozostaje jednym z priorytetowych w chińskiej polityce zagranicznej. Sojusz gospodarczo-polityczny ze zjednoczoną Europą ma, w ocenie chińskich strategów, podwajać pozycję Stanów Zjednoczonych w świecie pozimnowojennym¹.

Z drugiej strony, stosunki UE–ChRL charakteryzują się dwuznacznością. Wśród głównych wyzwań wskazać można: potrzebę wypracowania adekwatnych mechanizmów współpracy politycznej i ekonomicznej między ChRL a coraz silniejszą i bardziej samodzielną UE oraz konieczność określenia kształtu tej współpracy na najbliższe lata. Nie będzie to zadanie łatwe i proste. Europeizacja ChRL, czyli stopniowe przyjmowanie zasad Unii Europejskiej w obszar polityki we-

¹ J. Men, *Chinese Perceptions of the European Union: A Review of Leading Chinese Journal*, „European Law Journal” 2006, listopad, s. 788–806.

wewnętrznej i zagranicznej Pekinu – nie jest środkiem skutecznym. Chiny nie zamierzają zmieniać własnej polityki w zależności od żądań Brukseli. W wielu przypadkach cele modernizacji Pekinu występują w sprzeczności z warunkami współpracy przedstawionymi przez Unię. Stąd w relacjach dwustronnych można zauważyć kilka poważnych źródeł nieporozumień.

Unia Europejska jako aktor globalny

Unia Europejska to przykład najbardziej zaawansowanego w rozwoju systemu regionalnego w świecie. Jednocześnie na płaszczyźnie międzynarodowej, UE stworzyła ugrupowanie, które obejmuje swoim zasięgiem niemal wszystkie sfery życia politycznego, gospodarczego, społecznego.

Pozycja Unii Europejskiej na scenie międzynarodowej wyraża się przede wszystkim w możliwościach wpływania na kształt oraz przebieg różnorodnych procesów i zjawisk zachodzących na świecie. Skalę tych możliwości określa ogólny potencjał, jakim dysponuje ona zarówno w sferze materialnej, jak i organizacyjno-funkcjonalnej.

Atutem Unii jest przede wszystkim jej potencjał i spójność gospodarcza. W 2005 r. zajęła ona pierwsze miejsce na świecie pod względem globalnego PKB, wyprzedzając w tym względzie, po raz pierwszy, Stany Zjednoczone. Tendencja ta utrzymała się w 2006 i 2007 r. – globalny PKB UE wyniósł między 14,6 bln dolarów (dane Banku Światowego za 2006 r.) a 16,8 bln dolarów (dane MFW za 2007 r.), USA natomiast odpowiednio 13,8 i 13,2 bln dolarów (na UE i USA przypada po ok. 30%, a na Japonię ok. 13% globalnego PKB)². UE posiada około 20% udziału w handlu światowym³ oraz wytwarza 31% światowej produkcji towarów i usług (Stany Zjednoczone utrzymują się mniej więcej na tym samym poziomie, jedynie udział eksportu USA w handlu światowym wynosi 12%).

Unia i jej państwa członkowskie są największymi dawcami publicznej pomocy rozwojowej. Unia Europejska zajmuje ważną pozycję na międzynarodowych rynkach finansowych. Funkcjonująca od 1999 r. wspólna waluta, euro, dopiero zaczyna walczyć o odpowiednią pozycję w świecie, przede wszystkim z amerykańskim dolarem. Osiągnięte przez nią sukcesy (w 2004 r. wartość euro wzrosła o 44%, przy jednoczesnym spadku wartości dolara o ok. jedną trzecią) wskazują, że znajduje się na dobrej pozycji w tej rywalizacji, chociaż należy pamiętać, że dolar nadal obsługuje większość wszystkich transakcji przeprowadzanych na naszym globie i stanowi blisko połowę rezerw finansowych państw, a jego niski

² Źródło: URL – <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/GDP.pdf>; *World Economic Outlook Database*, kwiecień 2008.

³ Źródło: URL – http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=Yearlies_new_external_trade_world_trade&root=Yearlies_new_external_trade_world_trade/F1/tet00018.

kurs sprzyja amerykańskiemu eksportowi. Cechą gospodarki unijnej – zwłaszcza w odniesieniu do krajów „starej” Unii – jest nowoczesna struktura, co przejawia się m.in. dominacją sektora usług. Jego udział w tworzeniu wartości dodanej brutto wynosił na początku obecnej dekady ponad 70,5%, co oznaczało jednak mniej niż w przypadku USA (ok. 78,6%) i gospodarki japońskiej (ok. 73,1%)⁴. O roli UE w gospodarce światowej świadczą także wskaźniki dotyczące bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Według danych z maja 2008 r. BIZ Unii w świecie wzrosł w 2007 r. o ponad 50%, osiągając 430 mld euro; także przyływ BIZ do UE wzrósł w 2007 r. o 89%, do 320 mld euro⁵.

Unia Europejska, w wyniku systematycznie realizowanej integracji gospodarczej w ramach WE i zewnętrznej polityki ekonomicznej, wysunęła się na przełomie XX i XXI w. na czoło najważniejszych uczestników międzynarodowych stosunków gospodarczych. Jest liderem zrównoważonego rozwoju gospodarczego oraz wzorcem pomyślniej i kompleksowej integracji, największym udziałowcem w handlu światowym, dostarczycielem największej pomocy rozwojowej i humanitarnej. Role te wynikają z rosnącej pozycji ekonomicznej UE i mają decydujące znaczenie dla wzmacniania innych ról UE na arenie międzynarodowej.

Realizując swoją politykę zewnętrzną, UE odgrywa, poza ekonomicznymi, także rolę: koncyliatora, promotora wartości demokratycznych, a nade wszystko zwolennika pokojowych rozwiązań problemów międzynarodowych. Unia Europejska zajmuje stanowisko we wszystkich najważniejszych sprawach międzynarodowych, utrzymuje stosunki dyplomatyczne i współpracuje z większością państw świata oraz z najważniejszymi organizacjami międzynarodowymi, a także prowadzi aktywną politykę wobec wszystkich kontynentów i regionów.

Z uwagi na potencjał gospodarczy, Unia Europejska należy niewątpliwie do grupy mocarstw sektorowych; jest bowiem, jak to się potocznie określa, ekonomicznym olbrzymem i zarazem polityczno-militarnym karłem⁶. Można powiedzieć, że na arenie międzynarodowej jest tzw. mocarstwem niewojskowym (*civilian power*). Mocarstwo takie oddziałuje na otoczenie międzynarodowe używając głównie środków ekonomicznych, finansowych i politycznych, a nie potęgi militarnej⁷.

⁴ Źródło: URL – <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2012.html>.

⁵ Źródło: URL – http://epp.eurostat.ec.europa.eu/pls/portal/docs/PAGE/PGP_PRD_CAT_PREREL/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2008/PGE_CAT_PREREL_YEAR_2008_MONTH_05/2-19052008-EN-BP.PDF.

⁶ W wymiarze militarno-politycznym rola UE ma charakter ograniczony. Unia Europejska nie może się pochwalić skutecznym działaniem w zakresie Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, które podkreślałoby jej znaczący wpływ na rozwój stosunków międzynarodowych w skali globalnej. Ch. Hill, J. Lindley-French, R.H. Ginsberg wskazują na rosnącą „lukę” między oczekiwaniami wobec Unii – dotyczącymi pozycji i roli w stosunkach międzynarodowych – a rzeczywistymi efektami jej polityki zagranicznej. Ch. Hill, *The Capabilities-Expectations Gap or Conceptualising Europe's International Role*, „Journal of Common Market Studies” 1993, nr 3, s. 21; R. H. Ginsberg, *Conceptualizing the European Union as an International Actor: Narrowing the Capability-Expectations Gap*, „Journal of Common Market Studies” 1999, nr 3, s. 429–454.

⁷ W tym kontekście R. Kagan w swojej książce *Of Paradise and Power: America and Europe in a New World Order* (pol. tytuł: *Potęga i Raj. Ameryka i Europa w nowym porządku międzynarodowym*, Warszawa 2003) wysuwa dość interesującą tezę. Stwierdza on, iż o różnicach w strategii decydują różnice potencjałów.

Unia Europejska pretenduje do bycia globalnym, wszechobecnym i kompleksowym aktorem stosunków międzynarodowych. J. Solana podkreśla: „stać z boku, zaakceptować *status quo* – to nie jest w europejskim zwyczaju. Nasz świat jest pełen problemów. Europa musi się zaangażować”⁸. Jednak Unia nie osiąga „pełnego aktorstwa”, gdyż nie wykorzystuje w pełni wszystkich swoich instrumentów.

W tym kontekście D. Milczarek zwraca uwagę na fakt, że „Unia Europejska stoi obecnie przed koniecznością dokonania strategicznego, historycznego wyboru dotyczącego umocnienia międzynarodowego wymiaru europejskich procesów integracyjnych⁹. Należy więc postawić pytanie: Czy Unia Europejska ma ambicje wpływania na reguły gry światowej, czy też tylko im się podporządkowuje? Jeśli chciałaby wpływać, to musi jako całość, z akcentem na całość, wyraźnie określić swój stosunek do najważniejszych zjawisk zachodzących w międzynarodowych stosunkach politycznych i gospodarczych. Chodzi o to, aby UE mówiła w dobie globalizacji jednym głosem i w ten sposób lepiej wykorzystywała swoje znaczenie międzynarodowe. Bez spełnienia tych warunków UE nie będzie występowała na arenie międzynarodowej jako jednolity i wszechstronny aktor międzynarodowy, posiadający status pełnowymiarowego mocarstwa – a pozostanie jedynie mocarstwem regionalnym¹⁰.

Polityka zagraniczna ChRL po zakończeniu zimnej wojny

W ocenie decydentów chińskich polityka w stosunkach międzynarodowych jest realizowana na podstawie zasady gry o sumie zerowej; struktury życia międzynarodowego są hierarchiczne i silne państwa dominują nad słabszymi.

Zdaniem analityków i strategów chińskich multipolaryzacja struktur ekonomicznych oraz rozwój systemu gospodarki wolnorynkowej, a także polityzacja stosunków gospodarczych sprawiają, że czynnik ekonomiczny staje się jednym z najważniejszych w polityce zagranicznych państw. Wzrasta dążenie do osiągania celów politycznych poprzez działania ekonomiczne (np. częste są polityczne motywacje pomocy gospodarczej, tj. wiązanie jej z warunkami dotyczącymi procesów

Gdy Stany Zjednoczone były słabe, stosowały strategię słabych, teraz, gdy są potężne, zachowują się tak, jak zawsze w historii zachowywały się mocarstwa. I odwrotnie – gdy państwa europejskie były silne, wierzyły w moc militarną; dziś patrzą na świat oczami słabszych.

⁸ „Gazeta Wyborcza”, 11 maja 2005.

⁹ D. Milczarek, *Europa wobec wyzwań współczesnego świata*, [w:] *Europeistyka w zarysie*, red. D. Milczarek, A. Z. Nowak, Warszawa 2006, s. 373; idem, *Potencjał UE w stosunkach międzynarodowych* (cz. 1), „Studia Europejskie” 2005, nr 1, s. 9–35.

¹⁰ F. Nuscheler, *Global Governance, Entwicklung und Frieden – Zur Interdependenz globaler Ordnungsstrukturen*, [w:] *Entwicklung in Frieden im Zeichen der Globalisierung*, red. F. Nuscheler, Bonn 2000, s. 241; A. Podraza, *Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony (EPBiO): Unia Europejska w poszukiwaniu tożsamości na arenie międzynarodowej*, [w:] *Integracja europejska, instytucje, polityka, prawa*, red. G. Michałowska, Warszawa 2003, s. 366; M. Barnier, *Europe's Future: Two Steps and Three Paths*, Brussels 2000, s. 76; E. Bombard, A. Stubb, *The European Union: How Does it Work?*, Oxford 2003.

demokratyzacji). Tym samym ChRL uważa, że dla rozwoju mocarstwowości niezbędna jest koncentracja na maksymalnym przyspieszeniu rozwoju gospodarczego i naukowo-technicznego¹¹.

Głównymi strategicznymi celami polityki ChRL są m.in.: zapewnienie sprzyjających warunków międzynarodowych do przyspieszonego rozwoju gospodarczego; budowanie wizerunku partnera odpowiedzialnego i powściągliwego; utrzymanie poparcia krajów Południa dla chińskiej wizji nowego międzynarodowego ładu politycznego i ekonomicznego. Na wszystkich niemalże kierunkach, jak zauważają J. Bylica i J. Rowiński, widoczna jest „ekonomizacja” dyplomacji ChRL¹². Taka strategia dyktuje zainteresowanie rozwojem handlu, wielostronnymi formami współpracy i integracją gospodarczą. Wymaga także łagodzenia politycznych kwestii spornych w stosunkach dwustronnych.

Sfera stosunków ekonomicznych z zagranicą odgrywa kluczową rolę w ambitnych chińskich koncepcjach wielkiego skoku cywilizacyjnego oraz wyprowadzenia Chin na czołowe pozycje w skali globalnej. Z tego względu utrzymanie dostępu ChRL do rynków zbytu, do zagranicznych kapitałów, technologii i surowców staje się dla Pekinu jednym z najważniejszych zadań polityki zagranicznej Chin. Jednocześnie cechą charakterystyczną transformacji gospodarczej ChRL jest otwieranie gospodarki¹³ oraz zmiana opcji zagranicznej i międzynarodowej polityki ekonomicznej polegająca na zmianie celów, narzędzi, a także preferencji geopolitycznych.

Istotnym wydarzeniem było przyjęcie Chińskiej Republiki Ludowej, w listopadzie 2001 r., do Światowej Organizacji Handlu. Aby sprostać wymogom WTO, ChRL musi zmienić już istniejące i wprowadzić nowe ustawodawstwo dotyczące handlu zagranicznego oraz współpracy ekonomicznej. Ocenia się, że potrwa to do 2010 r.; dopiero wówczas będzie można mówić, że kraj ten posiada system prawny odpowiadający kryteriom gospodarki rynkowej. Z ekonomicznego punktu widzenia zmuszona będzie do daleko idącej liberalizacji handlu obrotu gospodarczego z zagranicą i wystawienia swej gospodarki na konkurencję międzynarodową¹⁴.

W wyniku dynamicznego wzrostu obrotów chińskiego handlu zagranicznego na początku XXI w. Chiny znajdowały się na 11 miejscu w świecie pod wzglę-

¹¹ E. Haliżak, *Polityka zagraniczna ChRL: uwarunkowania decyzyjne i wizje rzeczywistości międzynarodowej*, [w:] *Chiny. Przemiany państwa i społeczeństwa w okresie reform 1978–2000*, red. K. Tomala, Warszawa 2003, s. 211–266.

¹² J. Bylica, J. Rowiński, *Aspiracje mocarstwowe Chin w świecie wielobiegunowym*, [w:] *Nowe role mocarstw*, red. S. Bieleń, B. Mrozek, Warszawa 1996, s. 135–136.

¹³ Zmiana roli państwa w gospodarce ChRL polega, z jednej strony, na ograniczeniu jego roli jako podmiotu działalności gospodarczej, z drugiej zaś – na odchodzeniu od bezpośredniego sterowania procesami gospodarczymi w formie nakazów na rzecz pośredniego oddziaływania m.in. poprzez politykę monetarną, kurs walutowy, politykę fiskalną i budżetową. Tej doktrynalnej wręcz zmianie roli państwa w gospodarce służyła, m.in. reforma administracji państwowej w 1999 r. Podstawowe jej elementy to: zmniejszenie odpowiedzialności rządu za przedsiębiorstwa państwowe, obniżenie wydatków rządowych, usprawnienie struktury i działalności rządu. K. Starzyk, *Przemiany gospodarcze ChRL w procesie reform*, [w:] *Chiny. Przemiany państwa...*, s. 177.

¹⁴ Zob. „Rocznik Strategiczny” 2001/2002, Warszawa 2002, s. 365–367.

dem obrotów handlowych. W strukturze rzeczowej obrotów towarowych ChRL istnieją pewne cechy, które pozwalają określić tę gospodarkę jako rozwijającą się na podstawie modelu otwartego. Jest to taki model, w ramach którego rzeczowa struktura obrotów handlu zagranicznego odzwierciedla, po stronie importu, rozwojowe potrzeby własnej gospodarki, natomiast po stronie eksportu – możliwość zaspokajania zmieniających się potrzeb innych gospodarek taniej i lepiej w stosunku do innych oferentów¹⁵.

Partnerstwo wielowymiarowe

Zakończenie zimnej wojny oraz przeobrażenia w stosunkach międzynarodowych w ostatniej dekadzie XX w. w istotny sposób wpływały na zredefiniowanie relacji między Europą a ChRL i Azją¹⁶. Jednocześnie można wskazać na przykłady działań w wymiarze instytucjonalnym, politycznym i ekonomicznym, które charakteryzują się zgodnością poglądów i interesów obu partnerów.

W lipcu 1994 r. Komisja Europejska nakreśliła strategię na temat współpracy UE z krajami azjatyckimi¹⁷, uznaną następnie przez Radę Europejską podczas posiedzenia w Essen w grudniu 1994 r. W 1995 r. Komisja opublikowała dokument pod nazwą „Długookresowa polityka stosunków między Europą a Chinami”¹⁸. W 1998 r. Komisja przyjęła dokument pt. „Budowanie wszechstronnego partnerstwa z Chinami”. Nowe partnerstwo między Unią Europejską a Chinami opierać się miało na następujących elementach: angażowaniu się Chin w poczynania społeczności międzynarodowej poprzez zaawansowany dialog polityczny; wspieraniu budowania w Chinach społeczeństwa otwartego, opartego na rządach prawa i szacunku dla praw człowieka; integrowaniu Chin z gospodarką światową poprzez włączenie ich w globalny system handlowy i przez wspieranie wewnętrznych reform ekonomicznych i społecznych; ugruntowaniu pozycji Europy w ChRL i Azji¹⁹. Natomiast w 2003 r. Komisja Europejska przyjęła dokument pt. „Dojrzewające partnerstwo: wspólne interesy i wyzwania w stosunkach UE–Chiny”,

¹⁵ K. Starzyk, *Przemiany...*, s. 178–182.

¹⁶ Polityka Wspólnot wobec Azji początkowo realizowana była za pomocą instrumentów zewnętrznej polityki handlowej ustanowionej przez Traktat o EWG. Stosunki dyplomatyczne Wspólnoty Europejskiej nawiązały z ChRL w 1975 r., natomiast układ o współpracy gospodarczej w 1978 r. Dwa lata później, tj. w 1980 r., Pekin został objęty systemem ogólnych preferencji WE. W 1985 r. WE i Chiny podpisały nowy układ rozszerzający ramy współpracy handlowej i ekonomicznej. Por. N. Casarini, *The Evolution of the EU-China Relationship: From Constructive Engagement to Strategic Partnership*, London 2006.

¹⁷ *Communication de la Commission Au Conseil. Vers une nouvelle stratégie asiatique* – dok. COM (1994) 314 final, Bruksela, 13 lipca 1994.

¹⁸ *Communication of the Commission. A Long Term Policy for China-Europe Relations* – dok. COM (1995) 279 final, Bruksela, 5 lipca 1995.

¹⁹ „Budowanie wszechstronnego...” to dokument, który zawiera wiele konkretnych propozycji działań. Powstawał w momencie, gdy zarówno w Chinach, jak i w Unii Europejskiej zachodziły przełomowe zmiany. Odpowiadał ambicjom UE do prowadzenia spójnej polityki zagranicznej i ekonomicznej oraz był wyrazem świadomości Chin odnośnie swojej rosnącej roli i pozycji międzynarodowej.

w którym akcentowano konieczność pogłębiania wzajemnych relacji między Brukselą i Pekinem²⁰. W 2006 r. UE i ChRL podjęły decyzję o rozpoczęciu negocjacji nad nową, ramową umową dotyczącą partnerstwa (jej finalizacja ma nastąpić na przełomie 2009/2010 r.).

ChRL i Unia Europejska opowiadają się za porządkiem międzynarodowym opartym na multilateralizmie. Struktura wielobiegunowa, w której cechy mocarstwowe podzielone są bardziej równomiernie między kilka ośrodków – umożliwiają Chinom²¹ i Unii występowanie w charakterze co najmniej równorzędnego partnera wobec wszystkich podmiotów stosunków międzynarodowych.

Oba podmioty są zainteresowane współpracą i rozwiązywaniem problemów zarówno w skali regionalnej, jak i globalnej. Od 1994 r. UE prowadzi z Chinami regularny dialog polityczny. Rozwijany jest on w formie spotkań na różnym szczeblu (tzw. Trójki ministrów spraw zagranicznych UE, szefów misji, starszych urzędników, przedstawicieli Parlamentu Europejskiego z reprezentacją Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych oraz ekspertów)²². W kwietniu 1998 r. w Londynie odbył się pierwszy szczyt UE–Chiny. Istotnym uzupełnieniem jest dialog polityczny z ChRL na płaszczyźnie wielostronnej (w ramach m.in. ASEM – Asia-Europe Meeting²³).

Zacieśniające się relacje UE z ChRL mają istotne znaczenie dla funkcjonowania Unii na forum różnych organizacji międzynarodowych. ChRL oraz inne państwa azjatyckie odgrywają ważną rolę w pracach ONZ i innych podmiotów stosunków międzynarodowych. Z jednej strony, Unia poprzez współpracę z Pekinem na forum organizacji międzynarodowych, dąży do konstruktywnej współpracy i wypracowania konsensusu w najważniejszych sprawach regionu i globalnych.

²⁰ W dokumencie tym Komisja dokonuje uaktualnienia polityki UE i stosunków z Chinami, opisujących w poprzednich dokumentach. *Commission Policy Paper for Transmission to the Council and the European Parliament. A Maturing Partnership – Shared Interest and Challenges in EU-China Relations* – dok. COM (2003) 533 final, Bruksela, 10 września 2003.

²¹ Wszelkie koncepcje jednobiegunowe traktowane są przez ChRL jako imperialne i hegemonistyczne. Multilateralizm jest użyteczny, gdyż umożliwia Chinom umiejętne posługiwanie się polityką równowagi sił, która stanowi ważny element tradycji chińskiej. Przez wiele wieków bogata gra dyplomatyczna miała miejsce wewnątrz Chin, w obrębie chińskiego kręgu kulturowego, między poszczególnymi księstwami i królestwami. Istnienie tego typu tradycji dyplomatycznej ułatwiło Chińczykom opanowanie sztuki współczesnej dyplomacji oraz rozgrywanie w stosunkach z mocarstwami polityki równowagi sił na swoją korzyść. E. Haliżak, *Polityka...*, s. 225.

²² Ponadto powołano wspólne grupy robocze do spraw ochrony środowiska, energetyki, społeczeństwa informacyjnego, a podczas cyklicznych spotkań ekspertów odbywają się konsultacje na temat nielegalnej migracji i przemytu ludzi, nieproliferaacji broni masowego rażenia i eksportu broni konwencjonalnej.

²³ Obecnie ASEM skupia 45 członków: 10 państw regionalnej organizacji – Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN), Sekretariat Generalny ASEAN, Japonię, Chiny, Indie, Mongolię, Pakistan, Koreę Płd. oraz 27 krajów Unii Europejskiej i Komisję Europejską. Pierwsze spotkanie na szczycie Europa–Azja odbyło się w dniach 1–2 marca 1996 r. w Bangkoku, z udziałem szefów państw członków UE, Komisji UE oraz państw azjatyckich. Następne odbyły się w Londynie w 1998 r. (3–4 kwietnia), w Seulu w 2000 r. (20–21 października) i w Kopenhadze w 2002 r. (22–24 września), w październiku 2004 r. w Hanoi (postanowiono, że państwa Unii i Azji utworzą do 2025 r. strefę wolnego handlu), w Helsinkach w 2006 r. (10–11 września). Ostatni szczyt UE–ASEM odbył się w dniach 24–25 października 2008 r. w Pekinie (poruszono na nim, m.in., kwestię kryzysu ekonomicznego i prób wspólnego przeciwdziałania negatywnym ich skutkom).

Z drugiej, Unia traktuje organizacje międzynarodowe jako miejsce, gdzie można poruszać tematy niewygodne w trakcie bilateralnych spotkań, takie jak ochrona praw człowieka czy zasady demokracji.

Unia Europejska i ChRL współpracują w zakresie zwalczania terroryzmu międzynarodowego, a także przemytu narkotyków i prania brudnych pieniędzy. Pekin jest żywotnie zainteresowany tymi kwestiami, uważając, że mogą one stanowić poważne zagrożenie dla jego pozycji wewnętrznej i zewnętrznej²⁴. Miejscem, gdzie szczególnie widoczna jest „ożywiona” współpraca między Pekinem a Brukselą, jest gospodarka. ChRL i UE połączone są bardzo silnymi więzami i zależnościami ekonomicznymi. W latach 90. XX w. i na początku XXI w. ChRL i UE były i są dla siebie jednymi z najważniejszych partnerów gospodarczych. Od 1978 r. handel towarami i usługami Unii z Chinami wzrósł ponad 30-krotnie, w 2007 r. w. osiągnął poziom ponad 300 mld euro²⁵.

Dla ChRL, wyłączając Hongkong, Unia jest trzecim największym rynkiem eksportu (po USA oraz Japonii) i drugim (po Japonii) źródłem importu. Unia Europejska jest także od lat jednym z największych dostawców inwestycji zagranicznych w ChRL (po Hongkongu, Stanach Zjednoczonych, Japonii i Tajwanie²⁶).

²⁴ Jednym z przykładów niebezpieczeństwa dla integralności ChRL jest radykalne skrzydło ruchu Ujgurów, popierane m.in. przez talibów. Dąży ono do stworzenia własnego państwa na terytorium Sinkiangsko-Ujgurskiego Regionu Autonomicznego, traktując Dolinę Fergańską jako szlak przemytu broni i ludzi, ale także przenoszenia idei radykalnego islamu do Chin. Należy przypomnieć, że w 1945 r. ogłoszono powstanie niepodległego państwa – Republiki Turkestanu Wschodniego, zlikwidowanego w 1949 r. przez komunistyczne Chiny przy poparciu J. Stalina. Sinkiang stał się następnie największym chińskim poligonem nuklearnym (Łob Nor na pustyni Makan) i miejscem stacjonowania większości chińskich rakiet, a liczne obozy koncentracyjne należą do najcięższych w kraju (więźniowie pracują m.in. w kopalniach uranu). Obecnie prowincja ta posiada silne więzi etniczne i religijne łączące ją z wyznającymi islam ludami tureckimi Azji Środkowej, przy wciąż żywych nastrojach antychińskich. Zagrożenie separatyzmem Ujgurów w Sinkiangu jest tym poważniejsze dla Chin, że Pekin poza projektem budowy rurociągu znad M. Kaspijskiego do Chin, ma związane z tym regionem (zwanym „chińską Kalifornią”) szerokie plany rozbudowy własnych dróg eksportu surowców energetycznych. Chodzi m.in. o gazociąg Wschód-Zachód z Sinkiangu do Szanghaju oraz projekt „żelaznej drogi jedwabnej” (połączenia kolejowego umożliwiającego wymianę towarową z Europą). W Sinkiangu w latach 2001–2005 Chiny zainwestowały około 55 mld dolarów. Industrializacja nie rozwiązuje jednak konfliktów etnicznych, ale je pogłębia. Por. A. Rashid, *China Forced to Expand Role in Central Asia*, „The Analyst”, 19 lipca 2000; K. Strachota, *Nowy system „niebezpieczeństwa” regionalnego w Azji Centralnej*, „Analizy OSW”, 22 marca 2001; H. Głębocki, *Radykalizm islamski w Azji Środkowej jako czynnik zbliżenia między Rosją i Chinami*, „Biuletyn PISM” 2001, nr 18.

²⁵ Pierwsze udokumentowane kontakty handlowe między Europą a Chinami miały miejsce za panowania króla Mu z dynastii Zhou, około VIII w. p.n.e. Chińczycy eksportowali wtedy głównie jedwab i wyroby z brązu. Por. S. Fuwei, *Cultural Flow between China and Outsider World Throughout the History*, Beijing 1997.

²⁶ Hongkong jest dziesiątym partnerem handlowym UE, a Unia jest trzecim dostawcą dóbr dla Hongkongu, po Chinach i Japonii. Charakterystyczną cechą w handlu dwustronnym jest to, że wiele towarów pochodzących z ChRL trafia na rynek europejski za pośrednictwem Hongkongu. Hongkong jest też największym dostawcą bezpośrednich inwestycji zagranicznych do ChRL. Taki stan rzeczy sprawia, że Hongkong dla zagranicznych przedsiębiorców stał się „bramą do Chin”. Od czasu przekazania ChRL suwerenności nad Hongkongiem, polityka UE wobec tego terytorium opiera się na zasadzie „jeden kraj, dwa systemy”. Ma ona na celu zapewnienie Hongkongowi autonomii oraz dokładanie starań, by nadal spełniał on rolę „gospodarczych wrót” prowadzących do Chin kontynentalnych. Tym samym Hongkong w polityce UE odgrywa rolę promotora zasad wolnego rynku w Azji, a także jest ważnym partnerem na forum WTO.

Tajwan to jedenasty partner handlowy Unii. Wartość dwustronnej wymiany handlowej wynosi średnio 35 mld dolarów. Por. R. Ash, *Economic Relations between Taiwan and Europe*, „The China Quarterly” 2002, nr 169.

Należy podkreślić, że w statystykach międzynarodowych obok gospodarki ChRL wyodrębnia się: Hongkong jako Specjalny Region Administracyjny i Tajwan.

Przystąpienie w listopadzie 2001 r. Chin do WTO w zasadniczy sposób przyczyniło się do otwarcia kraju na gospodarkę światową. Wpłynęło także na rozwój i ewolucję całego globalnego systemu gospodarczego. Wynikająca z tego konieczność dostosowania się do międzynarodowych reguł handlowych może być czynnikiem, który zdynamizuje handel dwustronny między UE a ChRL. Może się także przyczynić do zredukowania w dłuższej perspektywie wysokiego deficytu handlowego UE oraz stworzyć nowe możliwości dla wzmocnienia więzi gospodarczych – zwłaszcza dzięki potencjalnym inwestycjom, które będą mogły być realizowane w sektorach dotychczas chronionych przed kapitałem zagranicznym. Dzięki podstawowym zasadom, na których opiera się WTO, Unia Europejska zostanie objęta wszystkimi korzyściami, jakie uzyskują partnerzy gospodarczy Chin. Należy jednak pamiętać, że w pierwszych latach po uzyskaniu członkostwa ChRL w WTO zasady te będą osłabione przez okresy przejściowe (pozwolą one Chinom na pełne dostosowanie się do wymogów WTO).

Pomoc rozwojowa jest istotnym elementem w stosunkach gospodarczych między UE a Chinami. Ma ona na celu podkreślenie obecności Europy w ChRL oraz wzmocnienie przedsięwzięć o charakterze komercyjnym. Zespół tych działań nazywany jest strategią współpracy, a podstawowym jej hasłem jest: „Jeśli nie będziemy współpracować, nasz głos nie będzie się liczył”²⁷. Łączna wartość zagranicznej pomocy dla Chin oceniana jest na 5–6 mld dolarów rocznie. Udzielana jest w różnych formach, takich jak preferencyjne kredyty, dotacje, pomoc techniczna. Stanowi ona mniej niż 1% chińskiego PKB²⁸.

Coraz więcej uwagi w relacjach wzajemnych zajmuje współpraca w zakresie ekologii i ochrony środowiska. Dynamicznemu rozwojowi gospodarczemu ChRL towarzyszy wzrost wykorzystania zasobów, produkcji i konsumpcji energii. Polityka energetyczna Pekinu w związku ze zmianami klimatu i emisją zanieczyszczeń do atmosfery ma duże znaczenie międzynarodowe. Rozwiązanie tych spraw staje się problemem globalnym. Unia Europejska wyraziła uznanie odnośnie założeń chińskiego dziesiątego planu pięcioletniego (2001–2005) – który przewidywał m.in. większy nacisk na pogodzenie dynamicznego wzrostu gospodarczego z dbałością o środowisko (służyć temu miało zwiększenie nakładów na ekologię z 0,93% PKB do 1,2% w 2005 r. i 1,7% w 2010 r.). Z kwestiami ekologicznymi ściśle związany jest problem pozyskiwania energii przez Pekin (stąd UE prowadzi wiele programów współpracy z zakresu energetyki). Ponadto Unia wspiera finansowo inicjatywy rządu chińskiego zmierzające do poprawy stanu środowiska naturalnego.

²⁷ F. Grzegorzewski, *Ewolucja stosunków między Unią Europejską a ChRL*, „Zeszyty Akademii Dyplomatycznej” 2004, nr 11, s. 48.

²⁸ Razem UE i jej państwa członkowskie dostarczają około 30% ogólnej pomocy rozwojowej świata kierowanej do Azji, ustępując w tym względzie Japonii (50%) i wyprzedzając USA (9%).

Problemy i wyzwania w relacjach wzajemnych

Mimo swej wyjątkowości – pod względem zasięgu i intensywności – współpraca między UE a ChRL nie jest wolna od konfliktów i napięć, co wynika głównie z jednej strony z umocnienia pozycji gospodarczej Pekinu, z drugiej, z dążenia Unii do utrzymania dominacji w gospodarce światowej.

Wśród głównych obszarów spornych wskazać można: import tanich towarów z Azji; ujemny bilans handlowy UE w relacjach z Chinami; kwestie praw człowieka i demokratyzacji w Azji i w innych częściach świata.

Import tanich towarów z państw Azji jest poważnym wyzwaniem dla Unii Europejskiej. Unia Europejska posiada przewagę konkurencyjną w produkcji towarów zaawansowanych technologicznie, dóbr luksusowych, towarów wymagających dużych nakładów na rozwój, projektowanie i marketing, czy też w eksporcie usług. Natomiast kraje rozwijające się uzyskały przewagę konkurencyjną w handlu towarami, w produkcji których najważniejszą częścią kosztów jest praca. Dominującą pozycję w handlu takimi towarami zdobyły państwa Azji Wschodniej o dużej podaży taniej i zdyscyplinowanej sile roboczej. Wobec konkurencji producentów azjatyckich w trudnej sytuacji znalazły się przedsiębiorstwa z Unii, w której koszty pracy są znacznie wyższe niż w Azji Wschodniej. Presja konkurencyjna zwiększyła się po uzyskaniu przez Chiny członkostwa w WTO.

Unia stara się rozwiązać problem wzrostu importu towarów pracochłonnych z państw Azji Wschodniej, w tym z ChRL, stosując cła i ograniczenia ilościowe²⁹. W 2005 r. narzędzia te zastosowano m.in. wobec importu tekstyliów i odzieży³⁰, w 2006 r. wobec obuwia skózanego³¹. Jednak ochrona rynku europejskiego przed

²⁹ Podjęcie decyzji przez UE o wprowadzeniu cel ochronnych i antydumpingowych nie jest łatwe. Po stronie zwolenników ochrony rynku europejskiego są państwa Europy Południowej oraz Polska, gdzie jest wiele małych i średnich przedsiębiorstw produkujących towary pracochłonne. Natomiast przeciwnikami ograniczeń w imporcie z Azji Wschodniej są głównie Niemcy, Wielka Brytania i kraje nordyckie. Decyzje w takich sprawach Rada UE podejmuje większością głosów.

³⁰ Od 1 stycznia 1995 r. zaczęło obowiązywać Porozumienie w sprawie tekstyliów i odzieży (ATC – *Agreement on Textiles and Clothing*). Był to reżim przejściowy. Po wygaśnięciu 1 stycznia 2005 r. ATC handel między członkami WTO miał być bezcelowy i bez ograniczeń ilościowych. Jednak w pierwszych miesiącach 2005 r. import tych towarów z Chin do Unii wzrósł o kilkadziesiąt procent, w związku z czym UE rozpoczęła negocjacje z ChRL w sprawie wprowadzenia ograniczeń ilościowych na niektóre kategorie produktów. Na mocy zawartego w czerwcu 2005 r. dwuletniego porozumienia wprowadzono kwoty ilościowe na 10 artykułów, ograniczając wzrost ich importu z Chin do Unii do poziomu 8–12,5% rocznie. Sytuacja skomplikowała się, gdy okazało się, że kwoty przyznane na rok 2005 zostały wykorzystane już w pierwszym półroczu, natomiast w portach europejskich masowo gromadziły się towary zamówione wcześniej. We wrześniu 2005 r. osiągnięto porozumienie w tej kwestii – zaliczając część towaru oczekującego w portach do kwot przypadających na 2006 r. W założeniu okres objęty porozumieniem powinien być wykorzystany przez europejskich producentów do restrukturyzacji i podniesienia konkurencyjności. Biorąc pod uwagę, że przez 10 lat obowiązywania ATC to nie nastąpiło, należy się spodziewać, że producenci europejscy będą zabiegać o przedłużenie obecnie obowiązujących ograniczeń na import z Chin. Por. T. Heron, *European Trade Diplomacy and the Politics of Global Development: Reflections on the EU-China 'Bra Wars' Dispute*, „Government & Opposition” 2007, wiosna, s. 190–214.

³¹ Import taniego obuwia z Chin i Wietnamu w 2005 r. stanowił odpowiednio 64,5% (1,25 mld par) i 13,8% (265 mln par) wartości importu obuwia na rynek UE, przy czym średnia cena pary importowanego obuwia wynosiła poniżej 8 euro. Po przeprowadzeniu postępowania antydumpingowego Unia Europejska w kwietniu 2006 r. wprowadziła na 6 miesięcy tymczasowe cła antydumpingowe na obuwie skórzane. Natomiast 5 paź-

tanym importem azjatyckich towarów za pomocą cel ochronnych jest środkiem doraźnym, nierozwiązującym problemu narażonych na konkurencję branż przemysłu. Szansą na skuteczną rywalizację z azjatyckimi producentami jest specjalizacja w wyższym segmencie rynku odzieżowego czy obuwniczego, gdzie o powodzeniu decyduje nie cena, lecz wysoka jakość³².

Jednym z ważniejszych problemów dla Unii w relacjach z ChRL jest, utrzymujący się od 1988 r., ujemny bilans handlowy Unii. Strona europejska obciąża odpowiedzialnością za ogromny deficyt Pekin i domaga się, by Chiny prowadziły politykę, która umożliwi wyrównanie bilansu. Władze w Pekinie nie dostrzegają winy po swojej stronie. Ponadto w chińskich statystykach deficyt nie przybiera aż takiego rozmiaru³³. Statystyki te nie biorą bowiem pod uwagę reeksportu przez Hongkong. Różnice w danych statystycznych obydwu stron utrudniają analizę. Największy deficyt w handlu z Chinami odnotowują na początku XXI w. Wielka Brytania, Niemcy i Holandia.

Prawa człowieka, podstawowe wolności i demokracja to jedne z ważniejszych kwestii poruszanych w działalności Unii, zarówno wewnątrz UE, jak i na arenie międzynarodowej. Tematy takie jednak, jak polityka w zakresie praw człowieka, kwestia okupacji Tybetu czy zniesienie przez UE embarga na handel bronią z ChRL³⁴, budzą podejrzenia ze strony Pekinu, że Europa próbuje przekonać stronę azjatycką do nadrzędności „zachodnich” wartości i systemu politycznego³⁵.

W tym kontekście pojawia się pytanie o naturę „demokracji” promowanej przez Unię Europejską, a także o samą jej zdolność do implementacji „swoich zasad” na gruncie pozaeuropejskim. Podkreśla się, iż Unia kładzie nacisk na poli-

dziennika 2006 r. Rada UE postanowiła wprowadzić na 2 lata (Komisja proponowała 5 lat) cła antydumpingowe w wysokości 16,5% na import obuwia skózanego z Chin oraz 10% na import z Wietnamu (za wprowadzeniem cel opowiedziało się 9 państw, 12 było przeciw i 4 wstrzymały się – liczone w tym przypadku razem z głosami „za”, ponieważ w procedurze antydumpingowej większość Rady musi odrzucić propozycję Komisji).

³² A. Gradziuk, *Zastosowanie przez Unię Europejską mechanizmu ochrony przed importem tanich towarów z Azji Wschodniej*, „Biuletyn PISM” 2006, nr 61.

³³ Na przykład w 2000 r. według Chińczyków deficyt UE wynosił jedynie 7,3 mld dolarów, co przy obrotach kształtujących się na poziomie 70 mld dolarów nie jest wielkością alarmującą. Zgodnie ze statystykami Unii, uwzględniającymi także reeksport przechodzący przez Hongkong, obroty w 2000 r. wyniosły 87,8 mld dolarów, a deficyt aż 41,1 mld.

³⁴ Embargo na handel bronią z ChRL – nałożone przez Wspólnoty Europejskie w 1989 r. – spełnia dwie funkcje. Po pierwsze, jest wyrazem postawy UE wobec chińskiej polityki w dziedzinie przestrzegania praw człowieka. W rzeczywistości jest ono w tej dziedzinie nieskuteczne – jego utrzymywanie nie ma wpływu na poziom represji. Deklaracja w sprawie Chin z 1989 r. nie jest bowiem prawnie wiążąca, a określenie „embargo na handel bronią” jest przez państwa UE różnie interpretowane, np. jako dopuszczenie eksportu wojskowego sprzętu elektronicznego, czy też radarów. Po drugie, embargo jest instrumentem kontroli przepływu do Chin sprzętu i technologii o charakterze wojskowym (w tym przypadku spełnia ono swoją funkcję, chociaż jego skuteczność nie jest pełna). Według oficjalnych danych wartość eksportu wyposażenia wojskowego z państw UE do Chin jest niewielka, choć ma tendencję wzrostową – w 2002 r. wyniosła 210 mln euro, w 2003 r. 416 mln euro. Największymi eksporterami są Francja, Włochy i Wielka Brytania. Głównym dostawcą sprzętu wojskowego do ChRL jest jednak Rosja. Od końca lat 90. XX w. dostarcza ona ChRL 95% importowanej broni i wyposażenia. Ł. Kułesa, *Kwestia zniesienia przez UE embarga na handel bronią z Chinami*, „Biuletyn PISM” 2005, nr 45.

³⁵ Pekin bardzo krytycznie przyjął decyzję Parlamentu Europejskiego, który nie ugiął się pod presją władz ChRL i przyznał, pod koniec października 2008 r., prestiżową Nagrodę im. Sacharowa chińskiemu obrońcy praw człowieka Hu Jia.

tyczne i społeczne prawa jednostki, co nie jest zgodne z tradycją i kulturą krajów azjatyckich. Następuje tym samym proces „europeizacji” polityki UE wobec krajów Południa, w tym dotyczący kwestii demokracji. Taki stan rzeczy wpływa negatywnie na wzajemne zrozumienie, a także dialog polityczny. Z drugiej strony zwraca się uwagę m.in. na ograniczoną „eksportowalność” demokracji (*limited exportability*). Konsekwentna polityka państw demokratycznych na rzecz demokracji w innych państwach wydaje się niemożliwa, zaś wszelkie niekonsekwencje są natychmiast wykorzystywane przeciwko eksporterom demokracji.

Problematyka demokracji i praw człowieka w relacjach UE–ChRL rozszerza się także na inne kontynenty. Bruksela podkreśla, iż rozwój współpracy ChRL z krajami afrykańskimi utrudnia realizację jej polityki oraz spowalnia procesy demokratyczne i gospodarcze w regionie³⁶. ChRL, w przeciwieństwie do Unii, nie uzależnia bowiem swej pomocy i zawarcia umów handlowych od wdrażania reform politycznych i gospodarczych, czego przykładem może być Zimbabwe lub Sudan³⁷. Pekin uważa, że kraje Afryki powinny „same znaleźć własną drogę rozwiązania problemów politycznych i ekonomicznych”. Tym samym następuje osłabienie presji na przeprowadzenie reform czy walkę z korupcją w krajach Afryki (i nie tylko), a zarazem spadek atrakcyjności europejskich ofert handlowych³⁸.

Rywalizacja chińsko-europejska w Afryce dotyczy także bezpieczeństwa energetycznego. Oba podmioty są żywo zainteresowane wydobyciem ropy i innych

³⁶ Zacieśnianie stosunków między regionami nastąpiło u progu XXI w. W 2000 r. zapoczątkowało swoją działalność Forum Współpracy Chin i Afryki, skupiające przedstawicieli biznesu i przedsiębiorców (II Forum odbyło się w 2003 r. w Addis Abebie, a III w listopadzie 2006 r. w Pekinie). Natomiast rok 2006 chińskie MSZ promowało pod hasłem „Roku Chin w Afryce”, co wyrażało się wizytami na najwyższym szczeblu (w styczniu Afrykę odwiedził minister spraw zagranicznych ChRL, w kwietniu prezydent Hu Jintao, a w czerwcu premier ChRL). W styczniu 2006 r. Pekin opublikował Białą Księgę pt. *Polityka chińska wobec Afryki (China's Africa Policy)*. W listopadzie 2006 r., zgodnie z wytycznymi styczniowego dokumentu, odbył się pierwszy szczyt ChRL–Afryka (z udziałem 48 krajów Afryki uznających Pekin; warto wspomnieć, iż zaproszono także przedstawicieli 5 państw afrykańskich utrzymujących stosunki dyplomatyczne z Tajwanem), gdzie podjęto decyzję o ustanowieniu „nowego typu partnerstwa między regionami” (uzgodniono, że takie szczyty będą się odbywały co trzy lata) i wytyczono tzw. Plan działania na lata 2007–2009. K. Zajączkowski, *ChRL wobec krajów Południa (na przykładzie Afryki Subsaharyjskiej). Szansa czy zagrożenie dla międzynarodowej pozycji UE*, [w:] *Chiny-Indie. Ekonomiczne skutki rozwoju*, red. K. Kłosiński, Lublin 2008, s. 329–347.

³⁷ Prezydent ChRL Hu Jintao podczas swojej podróży do Afryki stwierdził, iż „Chiny nie mają zamiaru uzależniać współpracy od żadnych wstępnych warunków politycznych”. Natomiast premier ChRL Wen Jiabao zauważył, iż Pekin nie będzie ingerował w wewnętrzne sprawy każdego z państw. Nie powinien dziwić więc fakt, iż Pekin – pomimo krytyki ze strony Zachodu – zaprosił na szczyt chińsko-afrykański w listopadzie 2006 r. prezydentów Zimbabwe – Roberta Mugabe – i Sudanu – Omara al-Bashira. Ponadto, według raportu Amnesty International z 11 czerwca 2006 r., Pekin dostarczał do Sudanu (objętego amerykańskim embargiem) broń oraz pojazdy wojskowe (według L. Akola, byłego ministra transportu w rządzie sudańskim, Khartoum kupuje od Pekinu co roku sprzęt i wyposażenie wojskowe o wartości od 300 do 400 mln dolarów). Pekin zdecydowanie przeciwstawiał się także przyjęciu przez RB ONZ rezolucji 1564 RB ONZ w sprawie masakry w Darfurze. ChRL wspiera militarnie także, m.in., Zimbabwe, Demokratyczną Republikę Konga, Angolę, Namibię, Botswanę, Erytreę, Sierra Leone, Mali. B. Courmont, I. Lewis, *China-Africa: a Strategy of Fair Exchange?*, „Défense nationale et sécurité collective” 2007, styczeń, s. 90.

³⁸ K. Zajączkowski, *Unia Europejska–Afryka Subsaharyjska: stosunki u progu XXI w.*, „Studia Europejskie” 2006, nr 4, s. 41–64; idem, *Ameryka Łacińska w polityce Unii Europejskiej*, [w:] *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie*, red. M. F. Gawrycki, Warszawa 2006; L. Lombard, *Africa's China Card*, „Foreign Policy” 2006, kwiecień.

surowców z Czarnego Łądu. Z perspektywy chińskiej współpraca energetyczna z krajami Afryki Subsaharyjskiej jest bardzo ważna (część badaczy, podkreślając znaczenie afrykańskich surowców dla Pekinu, używa określenia „nowy chiński szlak jedwabny” – *China's New Silk Road*). Po zamachach terrorystycznych z 11 września 2001 r., gdy wzrosła niestabilność na Bliskim Wschodzie, ChRL zaczęła dążyć do dywersyfikacji dostaw ropy naftowej (w latach 90. Pekin importował 56% ropy z Bliskiego Wschodu, obecnie 40%)³⁹. 30% importowanej do ChRL ropy w 2006 r. pochodziło z krajów Afryki⁴⁰. Przede wszystkim z Nigerii, Algierii, Libii, Angoli, Sudanu, Gwinei Równikowej, Demokratycznej Republiki Konga, Gabonu i Czadu, Etiopii, Kenii i Wybrzeża Kości Słoniowej⁴¹. Ponadto Pekin kupuje żelazo i miedź z RPA oraz Zambii⁴², drewno z Gabonu, Kamerunu oraz DRK⁴³, a chrom, węgiel, z Zimbabwe. Chińskie inwestycje i wymiana handlowa z Afryką Subsaharyjską nie ograniczają się jedynie do surowców naturalnych. Pekin zainteresowany jest także współpracą w dziedzinie transportu, infrastruktury i budownictwa⁴⁴.

³⁹ W. Lam, *China's Encroachment on America's Backyard*, „China Brief” 2004, Vol. 4; J. Finch, *China's Race for Energy Security – 2010*, źródło: URL – <http://www.theconservativevoice.com/article/17213.html#>; G. Bahgat, *Africa's Oil: Potential and Implications*, „OPEC Review: Energy Economics and Related Issues” 2007, nr 2, s. 91–104; K. Zajączkowski, *Relacje między ChRL i Ameryką Łacińską. Implikacje dla porządku międzynarodowego z perspektywy europejskiej*, [w:] *Ameryka Łacińska w regionie Azji i Pacyfiku*, red. M. F. Gawrycki, Toruń 2007, s. 118–135.

⁴⁰ Raport Deutsche Banku pt. „China's commodity hunger: implications for Africa and Latin America” z 13 czerwca 2006 r. przewiduje, iż do roku 2015 popyt ChRL na surowce energetyczne z Afryki utrzyma się na wysokim – porównywalnym do sytuacji z 2006 r. – poziomie.

⁴¹ Chiny są głównym inwestorem w przemyśle naftowym i związanych z nim projektach infrastrukturalnych w Sudanie, a połowa eksportu sudańskiej ropy przypada na Pekin (według G. Lufta w 2006 r. sudańska ropa pokrywała 7% zapotrzebowania chińskiego. Sudan był w 2005 i 2006 r. (i prawdopodobnie w następnych latach) największym odbiorcą inwestycji zagranicznych ChRL w Afryce (13 spośród 15 największych firm zagranicznych działających na terytorium Sudanu to firmy chińskie). W Nigerii Chiny uzyskały licencję na eksploatację czterech złóż w zamian za deklarację budowy elektrowni wodnej. Łącznie ChRL zakłada zainwestowanie w Nigerii 10 mld dolarów w różne sektory przemysłu. W Angoli, która sprzedaje do Chin więcej ropy (450 tys. baryłek dziennie) niż Arabia Saudyjska, w pakiecie umożliwiającym eksploatację złóż ropy zaoferowano preferencyjną pożyczkę 2 mln dolarów jako część długookresowej pomocy gospodarczej obejmującej budowę, m.in., kolei, dróg. A. Wolfe zwraca uwagę, iż zainteresowanie zachodnioafrykańską ropą bierze się także z tego, iż zawiera ona niewielką ilość siarki – co jest szczególnie istotne w kontekście zapisów dotyczących ochrony środowiska. A. Wolfe, *The Increasing Importance of African Oil*, „The Power and Interest News Report”, 20 marca 2006, źródło: URL – http://www.pinr.com/report.php?ac=view_report&report_id=460; „The Economist”, 3 listopada 2006; P. J. Pham, *China Goes on Safari*, „World Defense Review”, 24 sierpnia 2006; E. Pan, *China, Africa, and Oil*, „New York Times”, 18 stycznia 2006; *Sinopec, CNPC to Acquire to Sudan Oil Block for 600 million USD*, „AP”, 15 listopada 2006; *Oil Deals Likely as Angola Turns East*, „The Standard”, 21 czerwca 2006; *Chinese Premier Visits Oil-Producing Congo*, „AP”, 19 czerwca 2006; *Chinese Oil Company Starts Drilling*, „The Reporter”, 4 marca 2006; D. Yates, *The Scramble for African Oil*, „South African Journal of International Affairs” 2006, nr 2, zima–wiosna, s. 21; Ch. Bajpae, *The Eagle, the Dragon and African Oil*, „Asia Times Online”, 12 października 2005; źródło: URL – http://www.atimes.com/atimes/China_Business/GJ12Cb01.html; *Chinese demand boosts DR Congo mines*, „BBC News”, 10 czerwca 2006.

⁴² Do 2006 r. ChRL zainwestowały 170 milionów dolarów w przemysł górniczy w Zambii. Ponadto Pekin planuje wybudować trzy fabryki przetwarzania miedzi w Katandze o wartości 27,5 milionów dolarów.

⁴³ Według raportu Deutsche Banku z czerwca 2006 r., na te trzy państwa składa się 15% całego importu drewna do ChRL.

⁴⁴ Do 2005 r. wartość kontraktów chińskich firm budowlanych w Afryce sięgnęła 34 mld dolarów. B. V. Sautman, *Friends and Interests: China's Distinctive Links With Africa*, „Center on China's Transnational Relations Working Paper” 2006, nr 12, s. 31, źródło: URL – <http://www.cctr.ust.hk/articles/pdf/WorkingPa>

Unia Europejska przestrzega przed długoterminowymi skutkami działalności ChRL wobec Afryki. Polityka „nieingerencji” i brak zainteresowania, w jaki sposób Afrykańczycy wykorzystują pieniądze z kontraktów podpisanych z ChRL, stanowi zagrożenie dla stabilności ekonomiczno-społecznej krajów Czarnej Łądy. Wzrost gospodarczy nie przekłada się na podejmowane decyzje odnośnie do rozwoju kontynentu. Nie przyczynia się do rozwijania rynku wewnętrznego, co jest szczególnie istotnym wyzwaniem dla Afryki. I co najważniejsze, zdaniem UE, taka polityka Pekinu nie zwiąże Afryki z globalną gospodarką. Uniemożliwia ona także podjęcie działań mających na celu ograniczenie biurokracji oraz ingerencji władzy w gospodarkę i reformę systemu sądowego oraz utrwała istnienie skostniałych struktur elit w Afryce⁴⁵. Te negatywne dla Afryki zjawiska (w konsekwencji i dla międzynarodowych stosunków gospodarczych) wymienia także raport Deutsche Banku pt. „China’s commodity hunger: implications for Africa and Latin America”, z 13 czerwca 2006 r. Według europejskich dyplomatów działania Pekinu mają na celu leczenie jedynie skutków, a nie przyczyn długotrwałej recesji społeczno-gospodarczej państw Afryki⁴⁶.

Konkluzje

Stosunki chińsko-europejskie u progu XXI w. charakteryzują się zarówno intensyfikacją współpracy, jak i rywalizacją obu potęg. Taki stan rzeczy wynika z faktu, że są to relacje między największym mocarstwem świata, dysponującym ogromnymi możliwościami utrzymania swych dominujących wpływów w Europie i na świecie a aktorem międzynarodowym (ChRL), którego ambicją jest stanie się mocarstwem gospodarczym, politycznym i wojskowym – pragnącym być równorzędnym partnerem Waszyngtonu i nieuznającym amerykańskiej dominacji.

Chociaż kwestie polityczne, a w szczególności jej aspekty związane z prawami człowieka i demokracją, wciąż pozostają problematyczne w stosunkach dwustronnych, to wydaje się jednak, iż nie stanowią one przeszkody „nie do przejścia”. Od końca zimnej wojny bowiem istnieje świadomość zarówno w Pekinie, jak i w Brukseli, że współpraca chińsko-unijna musi zostać wzmocniona i pogłębiona. Skuteczne partnerstwo polityczne między ChRL i UE wzmacnia obie strony. Jest to tym bardziej aktualne w kontekście coraz bardziej rozczarowującej Unii

per12.pdf; J. Fischer-Thompson, *China Has Sophisticated Energy Strategy for Africa*, „The Washington File”, 15 września 2006.

⁴⁵ K. Zajączkowski, *The Policy of the European Union towards the Countries of Africa, Caribbean and Pacific (ACP). Implications for Poland*, „Yearbook of Polish European Studies” R. 10, nr 2006, Warsaw 2007, s. 105–124; idem, *Polityczne aspekty współpracy UE z krajami rozwijającymi się na przykładzie Afryki Subsaharyjskiej*, [w:] *Wyzwania międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju*, red. K. Czaplicka, Warszawa 2007, s. 233–244.

⁴⁶ B. Gill, J. Reilly, *The Tenuous Hold of China Inc. in Africa*, „The Washington Quarterly” 2007, Summer, s. 38; A. Gaye, *China-Africa: the Dragon and the Ostrich*, Paris 2006; V. Niquet, *La stratégie africaine de la Chine*, „Politique étrangère” 2006, Juillet.

„europejskiej” polityki Moskwy i braku jej przewidywalności (*vide*: konflikt energetyczny 2008/2009). Część badaczy zachodnioeuropejskich w kontekście liberalnej wizji rzeczywistości międzynarodowej uwzględnia w swoich opisach relacji UE–Chiny paradygmat geoeconomiczny (rywalizacja i konflikty międzypaństwowe w kategoriach handlowo-ekonomicznych), twierdząc, iż to on będzie determinował wzajemne relacje między stronami.

Analizując stosunki ekonomiczne UE–Chiny należy jednak zauważyć, iż obie strony, konkurując ze sobą, równocześnie w wielu dziedzinach uzupełniają się, będąc dla siebie najbardziej pożądanymi partnerami. Różnego rodzaju napięcia we wzajemnych relacjach nie są w stanie w istotnym stopniu wpłynąć negatywnie na wymianę handlową między UE a Chinami. Ponadto kryzys finansowy i ekonomiczny, jaki pojawił się na horyzoncie współczesnego świata w 2008 r. (i zdaniem niektórych analityków szybko nie zniknie) ukazał, jak mocno powiązane są ze sobą gospodarki poszczególnych państw. Tym samym, w interesie UE i ChRL jest ściślejsza koordynacja i współpraca w wymiarze ekonomicznym.

Reasumując, odnosząc się do perspektyw relacji między Unią a ChRL należy spodziewać się dalszego ich pogłębienia i zacieśnienia. Mimo pewnych różnic i kwestii spornych, stosunki między Brukselą a Pekinem są dla obu stron priorytetowe – ze względów politycznych, jak i ekonomicznych⁴⁷.

⁴⁷ Taki stan rzeczy nie odpowiada Rosji. Mimo, że Pekin i Moskwa zawarły w 1996 r. strategiczne partnerstwo i w wielu sprawach ich stanowiska są zbliżone, to jednak stosunki każdej ze stron ze Stanami Zjednoczonymi i Unią Europejską są o wiele ważniejsze. Na początku lat 90. XX w. Moskwa dążyła do realizacji idei tzw. trójkąta strategicznego Rosja–ChRL–Indie, jako przeciwwagi dla dominacji amerykańskiej w stosunkach międzynarodowych. Plany Moskwy nie spotkały się jednak z poparciem azjatyckich partnerów. Nie byli oni bowiem zainteresowani ani pogorszeniem stosunków z USA, ani nie zgadzali się na przywódczą rolę Rosji w tym trójkącie. Obecnie głównym zadaniem polityki rosyjskiej wobec ChRL jest doprowadzenie do sytuacji, w której współpraca gospodarcza dorównałaby intensywności współpracy politycznej. Natomiast rosnące zapotrzebowanie na ropę i gaz oraz niestabilna sytuacja polityczna na Bliskim Wschodzie skłaniają ChRL do dywersyfikacji źródeł importu. Rosja jest tu naturalnym partnerem, biorąc pod uwagę jej sąsiedztwo i potencjalnie duże zasoby ropy oraz gazu. Stąd od połowy lat 90. XX w. ma miejsce ożywiona współpraca w tej dziedzinie. Dla przykładu, w 2003 r. rosyjski koncern naftowy Jukos zawarł porozumienie z chińskim przedsiębiorstwem China National Petroleum Corporation na mocy którego, w latach 2005–2010, Rosja dostarczać będzie Chinom 20 mln ton ropy rocznie, a w latach 2010–2030 – 30 mln ton. Wartość kontraktu szacowana jest na 150 mld dolarów. W tym kontekście warto zauważyć, że Rosji zależy na zróżnicowaniu wymiany handlowej z Chinami – aktualnie 90% rosyjskiego eksportu do Chin stanowią surowce energetyczne. Problem jednak w tym, że Chiny preferują import zaawansowanych technologii z USA, UE i Japonii. Por. A. Gradziuk, *Główne problemy Chin w rozwoju strategicznego partnerstwa z Rosją*, „Biuletyn PISM” 2007, nr 18; R. Kangas, *The Changing Face of the Russian Far East: Cooperation and Resource Competition Between Japan, Korea, and China in Northeast Asia*, „Perspectives on Global Development & Technology” 2007, nr 1–3, s. 441–460; A. W. Callahan, *Future imperfect: The European Union's encounter with China (and the United States)*, „Journal of Strategic Studies” 2007, sierpień, s. 777–807; Y. Deng, *Remolding great power politics: China's strategic partnerships with Russia, the European Union, and India*, „Journal of Strategic Studies” 2007, sierpień, s. 863–903.